

committing acts constituting the content of terrorism: the use of violence or the threat of its application to the victims, dumb or mockery of them. The attack on the administration of the penitentiary institution may be accompanied by both physical violence and the threat of violence.

Author's version of the concept of violence in the criminal-law sense is proposed. Violence means intentional unlawful use of physical force with the help of weapons and objects that can be used as weapons, other objects and substances or in the absence of such other persons, aimed at violating physical integrity or causing damage to human health or deprivation of his life.

Keywords: *crime, crime, punishment, objective part of crime, act, formal composition of crime.*

Надійшла до редакції 29.06.2017

Чаусов Д.Ю.

ад'юнкт

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

УДК 343.985

ОРГАНІЗАЦІЯ І ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ НЕЗАКОННОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ТА ВИКРАДЕННЯ ЛЮДИНИ

Висвітлено деякі аспекти розслідування незаконного позбавлення волі та викрадення людини. Акцентовано увагу на організаційно-тактичному забезпеченні огляду при розслідуванні досліджуваної категорії кримінальних правопорушень.

Ключові слова: *незаконне позбавлення волі, викрадення людини, огляд, тактичне забезпечення, слідча (розшукова) дія.*

Постановка проблеми. Сліди, залишені на місці події, завжди вказують на важливі складові механізму вчинення кримінального правопорушення. Крім того, вони є необхідними для встановлення особи злочинця, ефективного проведення окремих слідчих (розшукових) дій, висунення криміналістичних версій, здійснення розшукових заходів тощо. У зв'язку з цим необхідність докладного і повного їх виявлення та вилучення не викликає сумніву. Це стосується і розслідування незаконного позбавлення волі та викрадення людини. Хоча вчинення цього суспільно небезпечного діяння зазвичай характеризується невеликою кількістю доказової інформації, що може бути виявлена на місці події, але це, навпаки, вказує на необхідність надання чітких рекомендацій з приводу її вилучення. Тому на початковому етапі розслідування важливим моментом є повне, всебічне та ретельне проведення огляду.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної пробле-

ми. Проблеми криміналістичного забезпечення проведення огляду розглядали у працях такі вчені-криміналісти, зокрема, Л. І. Аркуша, В. П. Бахін, Р. С. Белкін, А. І. Вінберг, О. І. Возгрін, А. Ф. Волобуєв, А. В. Іщенко, В. П. Колмаков, В. О. Коновалова, В. К. Лисиченко, Є. Д. Лук'янчиков, В. Г. Лукашевич, В. О. Образцов, М. І. Порубов, Є. Р. Россинська, М. В. Салтевський, Р. Л. Степанюк, В. В. Тіщенко, К. О. Чаплинський, С. С. Чернявський, Ю. М. Черноус, В. Ю. Шепітько, М. П. Яблоков та ін. В той же час в їх роботах не було розглянуто специфіку проведення досліджуваної процесуальної дії під час розслідування незаконного позбавлення волі та викрадення людини.

Метою даної статті є дослідження організаційно-тактичних особливостей проведення огляду при розслідуванні незаконного позбавлення волі та викрадення людини.

Виклад основного матеріалу. Загалом досліджувана слідча (розшукова) дія є однією з найпоширеніших у більшості кримінальних проваджень. З цього приводу К. О. Чаплинський на базі вивчення 1270 кримінальних справ зробив висновок, що під час розслідування злочинів проти особи слідчі огляди було проведено у 100 % випадків [14, с. 22]. У той же час огляд місця події, на думку лише 23 % респондентів, є найбільш ефективною слідчою (розшуковою) дією при розслідуванні злочинів, кваліфікованих за ст. 146 КК України. Відомості, отримані під час огляду, є джерелом інформації (54 %) для висунування версій та проведення подальших слідчих (розшукових) дій.

Зі свого боку О. В. Лускатов доречно наголошував, що терміновість проведення огляду місця події суттєво впливає на розкриття злочинів. Так, лише по 56 % кримінальних справ щодо нерозкритих злочинів минулих років огляд місця події було проведено своєчасно, по 21 % виїзд було здійснено запізно, а у 23 % випадків слідча дія взагалі не проводилася [8, с. 74].

Стосовно визначення поняття даної процесуальної дії, то його досліджували різні науковці. Зокрема, В. П. Колмаков сформулював огляд місця події як невідкладну слідчу дію, що полягає в безпосередньому сприйнятті, дослідженні, оцінці і фіксації дізнавачем (слідчим) обстановки місця події, слідів та об'єктів, які стосуються справи, їх ознак, властивостей, станів та взаємозв'язків з метою з'ясування суті події, що сталася, механізму злочину і його обставин, які мають значення для встановлення істини по справі [2, с. 18]. Р. С. Белкін характеризував його як процесуальну дію, що полягає у безпосередньому сприйнятті слідчим та іншими учасниками місця події з метою вивчення обстановки, виявлення, фіксації і вилучення слідів та інших можливих речових доказів, а одночасно з'ясування інших обставин, що мають значення для справи [4, с. 53].

Ми підтримуємо позицію науковців, які визначили огляд як дослідження певної місцевості чи її окремої ділянки, приміщення або будівлі, в якому готувався злочин, де він був вчинений або де настали злочинні наслідки чи зберігаються його сліди, а також може мати місце огляд окремих предметів, документів, трупа [12, с. 528].

Місцем вчинення незаконного позбавлення волі та викрадення людини, відповідно до вивчених матеріалів кримінальних проваджень, можуть бути як приміщення (5 %), так і відкрита місцевість (95 %). Переважно це місця з невеликою кількістю людей (96 %).

Огляд, як і будь-яка інша слідча (розшукова) дія, складається з трьох етапів: підготовчого, робочого та заключного. Стосовно підготовчого етапу більшість науковців приводить приблизно однакову кількість і наповненість заходів. Але, на нашу думку, найбільш повно їх висвітлив Р. С. Белкін:

– переконатися, що заходів щодо охорони місця події, надання допомоги потерпілим, ліквідації наслідків вжито та скласти план огляду;

– перевірити зміни, які відбулися на місці події до прибуття СОГ;

– визначитися з колом учасників огляду і провести інструктивну нараду;

– встановити особу потерпілого (свідків) і за необхідності опитати його (їх), дати завдання оперативним працівникам щодо встановлення зазначених осіб;

– отримати оперативну інформацію для висунення слідчих та розшукових версій;

– видалити з місця події сторонніх осіб, які не пов'язані з проведенням огляду;

– забезпечити збереження речових доказів та охорону обстановки місця події;

– організувати переслідування і затримання злочинців по «гарячих» слідах;

– оповістити територіальні органи про характер злочину та прикмети злочинців;

– організувати спостереження у місцях можливої появи злочинців;

– використовувати (за необхідності) засоби масової інформації [5, с. 558].

Згідно з п. 2.6. Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень, «після прибуття на місце події члени СОГ з'ясовують обставини кримінального правопорушення, встановлюють свідків, прикмети осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, та ймовірні шляхи їх відходу. У разі необхідності вживають заходів для переслідування транспортних засобів, якими заволоділи особи, що вчинили кримінальне правопорушення, або тих, що використовувалися при його вчиненні. Беруть участь у розшуку та затриманні осіб, які підозрюються у вчиненні цих кримінальних правопорушень» [10].

Так, 25.01.2010 року приблизно о 21:00 годині гр. Т., гр. Р. та гр. К. на автомобілі «БМВ Х5» прибули до місця мешкання гр. Ц. та гр. Л., звідки в період часу з 21:00 годин до 23:00 години викрали гр. Ц. та гр. Л., проти їхньої волі посадили в автомобіль «БМВ Х5» і перевезли їх у заздалегідь підготовлений склад, зв'язавши їм руки і заклеївши роти скотчем.

26.01.2010 року приблизно о 03:00 годині, гр. Ц. та гр. Л., руки яких бу-

ли зав'язані, а роти заклеєні скотчем, гр. Т., гр. Р. та гр. К. завели на територію вищевказаного складу з метою їх подальшого утримання.

Однак 26.01.2010 року приблизно о 06:00 годині, гр. Ц. та гр. Л. вдалося звільнити руки і втекти з приміщення складу, після чого вони забігли в будинок, де мешкала гр. Ю., звідки здійснили дзвінок у міліцію, проте дочекатися співробітників міліції гр. Ц. та гр. Л. не встигли, бо знову гр. Т., гр. Р. та гр. К., були засаджені в автомобіль «БМВ Х5» і відвезені в невідомому напрямі.

У ході проведення досудового слідства, а також оперативно-розшукових заходів встановити місцезнаходження гр. Ц. та гр. Л. не вдалося. Рішенням Приморського районного суду м. Одеси від 17.01.2013 року гр. Ц. та гр. Л. визнанні безвісті відсутніми [13].

Зазначені факти були підтверджені:

– протоколом огляду місця події від 02.11.2012 року, відповідно до якого було проведено огляд кабінету № 35, в ході якого виявлено та вилучено за входними дверима на підлозі з лівого боку під стіною розташовані дві дорожні сумки: чорного кольору та червоного з чорними вставками, в яких були жіночі речі, взуття, постільна білизна та інші речі;

– протоколом огляду місця події від 12.03.2010 року проведено огляд квартири, під час якого вилучено змиви з унітазу з речовим доказом, один змив речовини бурого кольору з кахлю з приміщення санвузла № 1; дві вирізки зі штор білого кольору з плямами бурого кольору; змив з підлоги з лоджії; волосся з санвузла;

– протоколом огляду місця події від 04.05.2010 року проведено огляд кімнати № 320 ТОВ «Івушка» в м. Таганрозі, в ході якого було вилучено газетний згорток з розсипчастою речовиною темного кольору, скляний бутель з розсипчастою речовиною, загорнутий у салфетку, дві кришки, паспорт, дозвіл на проживання, ламінований документ, чотири аркуша формату А4, квитки на залізничний транспорт.

Проведеним оглядом місця події стало можливим підтвердити участь підозрюваних у вчиненні цього кримінального правопорушення.

Стосовно робочого етапу, то одразу необхідно озвучити методи його проведення. Так, М. П. Яблокова вважає, що огляд місця події повинен вестися методично, за чітко визначеною системою, щоб не випустити з уваги будь-які важливі вузли і деталі, і, виходячи з цього, визначає такі методи:

– ексцентричний, коли рух йде спіралі від центра до периферії;

– концентричний, коли огляд ведеться по спіралі від периферії до центра;

– фронтальний (лінійний), коли доцільно вивчати місце події, рухаючись по лінії від одного краю території або приміщення до іншого, досліджуючи послідовно кожен сектор (ділянка, квадрат) і переходячи від однієї смуги руху на наступну, паралельну попередній або сусідню з нею [7, с. 221].

А вже І. М. Якимов констатує, що оглядати обстановку місця події варто від периферії до центра, стверджуючи, що ніколи не слід розпочинати огляд

із трупа, а передусім треба оглянути і вивчити оточення (місцевість, приміщення), шляхи до нього, входи й виходи, а вже потім переходити до головного предмета огляду [15, с. 79].

Зазначені позиції підтримує М. В. Салтевський, який за послідовністю порадив так класифікувати методи огляду, залежно від способів пересування під час огляду: ексцентричний спосіб – рух по спіралі від центра до периферії; концентричний – рух від периферії до центра; фронтальний – дослідження об'єктів, розташованих на одній лінії; секторний – вивчення території по секторах; вузловий – об'єкт поділяється на ділянки, вузли, квадрати [11, с. 236–237].

Щодо фронтального способу, то він являє собою лінійний огляд площ від однієї з меж, прийнятої за вихідну, до іншої, досліджуючи послідовно кожен сектор (квадрат, ділянка). Іноді цей метод називають «прочісуванням» території, коли група шикуються у розгорнутій стрій і, рухаючись, обстежує відразу велику територію. Окремі науковці визначають, що лінія руху може бути прямою (наприклад, огляд траси, залізничної колії) або ламаною (наприклад, огляд узбережжя річки) [1, с. 19].

На наше переконання, працівник поліції, залежно від конкретної ситуації, що склалася на місці події, повинен самостійно вирішувати питання про застосування того чи іншого методу огляду місця події. Однак при розслідуванні незаконного позбавлення волі та викрадення людини найбільш слушним є концентричний метод.

Крім визначення методів, важливе значення має визначення об'єктів огляду. А. А. Леві [9, с. 165] до них відносить такі:

- встановлення того, що мало місце: вбивство, самогубство чи нещасний випадок;
- встановлення часу вчинення передбачуваного злочину, часу, протягом якого злочинець знаходився на місці події;
- визначення місця вчинення злочину (чи трапилося вбивство там, де виявлено труп);
- встановлення потерпілого, даних, що характеризують його особу;
- встановлення того, хто вчинив убивство (один чи декілька людей);
- встановлення способу і знарядь злочину;
- виявлення шляху підходу й відходу злочинця(ців) з місця події;
- виявлення шляхів підходу потерпілого;
- встановлення предметів, що зникли (які віднесли злочинці);
- встановлення можливих слідів, що могли залишитися на злочинцеві.

Після закінчення загального огляду слідчий переходить до його детальної стадії. Під час неї, як доречно зазначають вчені-криміналісти, уповноваженій особі необхідно виконати такі дії:

- оглянути об'єкти ретельно і детально (з цією метою вони можуть зсуватися з місця, перевертатися і т. п.);
- вжити всі доступні заходи щодо розшуку та виявлення на самому місці події і на окремих об'єктах слідів злочину і злочинця;

- відібрати об'єкти зі слідами на них: піддаються виїмці сліди з тих об'єктів, які не можна вилучити, а якщо це неможливо, з них знімаються копії;
- зафіксувати негативні ознаки стану предметів;
- перевірити дані загального огляду;
- провести вузлову і детальну фотозйомку [3, с. 589].

Для підвищення рівня цієї слідчої (розшукової) дії повинні використовуватися спеціальні знання певних осіб. Відповідні спеціалісти, викликані слідчим, зобов'язані брати участь в огляді та, використовуючи свої спеціальні пізнання та навички, сприяти слідчому у виявленні, закріпленні (фіксації) та вилученні доказів, звертати його увагу на обставини, пов'язані з виявленням, закріпленням та вилученням доказів, давати пояснення с приводу здійснюваних ним дій [6, с. 350]. Але в будь-якому випадку характер дій зазначених осіб під час огляду місця події залежить від різновиду злочину, а також сукупності інших умов та факторів.

Незважаючи на важливість зазначеного аспекту, респонденти вказують на недостатнє використання спеціальних знань у ході проведення огляду місця події – у 27 % випадків.

Висновки. Констатуючи вищенаведене, зазначимо, що огляд місця події є найбільш ефективною слідчою (розшуковою) дією при розслідуванні злочинів, кваліфікованих за ст. 146 КК України. Відомості, отримані під час огляду, є джерелом інформації для висунування версій та проведення подальших слідчих (розшукових) дій. Залежно від конкретної ситуації, що склалася на місці події, слідчий повинен самостійно вирішувати питання про застосування того чи іншого методу огляду місця події. Однак при розслідуванні незаконного позбавлення волі та викрадення людини найбільш слухним є концентричний метод.

Бібліографічні посилання

1. Ефимичев С. П. Следственный осмотр : учебное пособие / С.П. Ефимичев ; отв. ред. Кулагин Н.И. – Волгоград : ВСШ МВД СССР, 1983. – 36 с.
2. Колмаков В. П. Следственный осмотр / В. П. Колмаков. – М. : Юрид. лит., 1969. – 196 с.
3. Криминалистика : учебник для вузов / Аверьянова Т. В., Белкин Р. С., Корухов Ю. Г., Россинская Е. Р. ; под ред. Р. С. Белкина. – М. : НОРМА, 2000. – 990 с.
4. Криминалистика : учебник для вузов / под ред. Р. С. Белкина, И. М. Лузгина. – М. : ЮРИСТЪ, 1980. – 218 с.
5. Криминалистика : учеб. для вузов / под ред. Р. С. Белкина. – М. : НОРМА-ИНФРА М, 2001. – 998 с.
6. Криминалистика : учебник / под ред. И.Ф. Пантелеева, Н.А. Селиванова. – М. : Юрид. лит., 1988 – 672 с.
7. Криминалистика : учебник / отв. ред. Н. П. Яблоков. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Юристъ, 2001. – 718 с.
8. Лускатов О. В. Теорія та практика розслідування нерозкритих злочинів минулих років : монографія / О. В. Лускатов. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2008. – 192 с.
9. Осмотр места происшествия : справочник следователя / рук. авт. кол. А.А. Леви. – М. : Юрид. лит., 1979. – 465 с.
10. Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами

та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень : наказ МВС України № 700 від 14.08.2012 р.

11. Салтевский М. В. Тактические основы организации и производства следственных действий и получение информации от вещей : Специализированный курс криминалистики : учебник / отв. ред. М. В. Салтевский. – К. : НИиРИО КВШ МВД СССР, 1987. – С. 236–237.

12. Следственные действия (процессуальная характеристика, тактические и психологические особенности) : учеб. пособие для вузов МВД СССР. – Волгоград : ВСШ МВД СССР, 1984. – 155 с.

13. Справа № 666/6543/13-к, Архів Дніпровського районного суду м. Херсона, 2014 р.

14. Чаплинський К. О. Організаційно-тактичні основи проведення слідчого огляду / К. О. Чаплинський // Криміналістичний вісник. – 2011. – № 1 (15). – С. 22–29.

15. Якимов И. Н. Криминалистика. Уголовная тактика : практическое пособие / И. Н. Якимов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : НКВД РСФСР, 1929. – 344 с.

Chausov D.Yu. Organization and tactics of conducting examination during investigation of illegal imprisonment and kidnapping. The scientific article deals with some aspects of unlawful imprisonment and kidnapping. The attention is focused on ensuring organizational and tactical examination of persons under investigation studied category of criminal offenses.

Inspection of the scene is urgent investigative action aimed at direct installation, acceptance, testing and fixing conditions of the site, traces of the crime and other evidence, which together can make a detailed opinion on the nature of the mechanism and motives of the crime, offender and other circumstances, subject to proof in the investigation of bullying. Using the sequence of actions, tactics, feasible at some point, will be key to its success. Properly chosen tactics it contributes to obtaining important evidence indicating the involvement of specified persons to commit socially dangerous acts. Tactics inspection of the site has some features that depend on the specific investigation of the situation or what looks: crime scene or the scene (section area, room or damaged homes, vehicles, fences, etc.).

Keywords: *unlawful imprisonment, kidnapping, examination, extra security, investigative (detective) acts.*

Надійшла до редакції 03.05.2017

Чуприна А.О.

аспірант

*(Дніпропетровський національний
університет імені Олеся Гончара)*

УДК 343.537

ОСОБА ЗЛОЧИНЦЯ У СИСТЕМІ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАПОБІГАННЯ ШАХРАЙСТВУ З НЕРУХОМІСТЮ У ЖИТЛОВІЙ СФЕРІ

Окреслено особистісні характеристики особи корисливого злочинця на підставі дослідження справ про шахрайство з нерухомістю у житловій сфері; наведено додаткові аргументи на користь використання у кримінологічній науці поняття «особа злочинця».

Ключові слова: *особа злочинця, корисливий злочинець, тип особи корисливого злочинця, шахрайство з нерухомістю у житловій сфері, запобігання злочинам.*